

ROZDZIAŁ I

ZASADY PRAWA KARNEGO I OBOWIĄZYWANIA USTAWY KARNEJ

Literatura: *K. Buchała, L. Kubicki*, Zasady odpowiedzialności karnej w przyszłej konstytucji, PiP 1987, z. 10; *K. Czajkowski*, Problematyka czasu popełnienia przestępstwa, Pal. 1966, Nr 12; *A. Demenko*, Miejsce popełnienia czynu jako podstawa jurysdykcji krajowej, Ius Novum 2021, Nr 1; *R. Dębski*, Zasada *nullum crimen sine lege* i postulat wyłączności ustawy, Acta Universitatis Lodzianensis 1992, Folia Iuridica 50; *M. Filar*, Podstawy odpowiedzialności karnej w nowym Kodeksie karnym, Pal. 1997, Nr 11–12; *L. Gardocki*, Zasady obowiązywania ustawy. O reformie prawa karnego, Pal. 1996, Nr 3–4; *J. Giezek, P. Kardas*, Mechanizmy redukcyjne przy wielości przestępstw a kolizja ustaw w czasie [w:] *J. Majewski* (red.), Reguły intertemporalne w prawie karnym, Warszawa 2019; *B. Kunicka-Michalska*, Zasada *nullum crimen, nulla poena sine lege* w projekcie KK w świetle norm międzynarodowych [w:] Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka, Kraków 1993; *A. Marek*, Myśl Cezarego Beccarii we współczesnej nauce prawa karnego, Pal. 1994, Nr 5–6; *tenże*, Nowy Kodeks karny – zasady odpowiedzialności, nowa polityka karna, MoP 1997, Nr 12; *J. Mikołajewicz*, Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne, Poznań 2000; *M. Mozgawa*, Kodeks karny. Komentarz, wyd. 11, Warszawa 2023; *B. Namysłowska-Gabrysiak*, Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny niedozwolone, Kraków 2004; *taż*, Odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych, MoP 2002, Nr 23; *B. Nita, A.R. Światłowski*, Zakaz łącznego stosowania przepisów ustawy dawnej na tle art. 4 § 1 KK, Prok. i Pr. 2001, Nr 3; *O. Sitarz*, Zmiana ustawy karnej w kontekście wyboru zasady intertemporalnej (art. 1 § 1 a art. 4 § 1 k.k.), PS 2015, Nr 3; *A. Spotowski*, Zasada *lex retro non agit* (geneza, uzasadnienie, zasięg), Pal. 1985, Nr 9; *R.A. Stefański*, Ustawa względniejsza dla sprawcy, Prok. i Pr. 1995, Nr 9; *A.R. Światłowski*, Miejsce popełnienia przestępstwa a odpowiedzialność karna – zarys problematyki, MoP 1993, Nr 4; *A. Światłowski*, O retroaktywności prawa karnego, PS 1994, Nr 3; *A. Wąsek*, Ewolucja prawnokarna pojęcia winy w powojennej Polsce, PPK 1990, Nr 4; *L. Wilk*, Z problematyki tzw. norm intertemporalnych w prawie karnym. Wybrane zagadnienia, PPK 1990, Nr 16; *J. Wojciechowski*, Odpowiedzialność za „stare” przestępstwa pod rządami nowego Kodeksu karnego, MoP 1997, Nr 12; *W. Wróbel*, Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym, Kraków 2003; *tenże*, Czas popełnienia przestępstwa. Wybrane zagadnienia definicyjne [w:] *J. Warylewski* (red.), Czas i jego znaczenie w prawie karnym, Gdańsk 2010.

Orzecznictwo: wyr. SN z 20.9.1991 r., II KRN 154/91, OSNKW 1992, Nr 1; post. SA w Katowicach z 21.10.1998 r., II AKz 277/98, BSA w Katowicach 1999, Nr 2; post. SA w Warszawie z 23.10.1998 r., II AKz 470/98, BSA w Warszawie 1999, Nr 2; wyr. SA w Lublinie z 27.10.1998 r., II AKa 155/98, BSA w Lublinie 1999, Nr 1; wyr. SA w Białymstoku z 29.10.1998 r., II AKa 109/98, BSA w Białymstoku 1999, Nr 4; wyr. SA w Katowicach z 23.12.1998 r., II AKa 228/98, BSA w Katowicach 1999, Nr 4; uchw. SN z 23.2.1999 r., I KZP 37/98, OSNKW 1999, Nr 3–4; post. SA w Lublinie z 29.3.1999 r., II AKa 109/98, BSA w Lublinie 1999, Nr 2; post. SN z 19.8.1999 r., I KZP 25/99, OSNKW 1999, Nr 9–10; wyr. SN z 4.4.2000 r., II KKN 335/99, Prok. i Pr. 2000, Nr 9; wyr. SN z 11.10.2000 r., III KKN 356/99, Prok. i Pr. 2001, Nr 2; post. SN z 26.4.2007 r., I KZP 5/07, BPK 2007, Nr 10; wyr. z 13.2.2008 r., IV KK 407/07, BPK 2008, Nr 4; wyr. SN z 9.10.2008 r., WA 40/08, OSNKW 2008, Nr 1, poz. 194; wyr. SA w Krakowie z 8.10.2008 r., II AKa 92/08, KZS 2008, Nr 11, poz. 49; post. SN z 25.5.2016 r., IV KK 156/16, Legalis; wyr. SA w Krakowie z 28.6.2016 r., II AKa 104/16, KZS 2016, Nr 7–8, poz. 71; post. SN z 27.7.2017 r., IV KK 248/17, Legalis; wyr. SA w Białymstoku z 19.11.202 r., II AKa 167/20, Legalis; wyr. SN z 25.5.2022 r., I KK 98/21, Legalis.

§ 1. Zasady prawa karnego

I. Zasada odpowiedzialności karnej za czyn

Zgodnie z art. 1 § 1 KK odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuszcza się **czynu zabronionego**. Ustawodawca wskazuje więc, że sprawca może ponieść odpowiedzialność karną, jeżeli jego zachowanie będzie czynem. Oznacza to, że prawo karne nie przewiduje odpowiedzialności za poglądy bądź myśli. Nie stanowią czynu w rozumieniu prawa karnego również wszelkiego rodzaju zachowania człowieka pod wpływem przymusu absolutnego (*vis absoluta*), czyli siły zewnętrznej uniemożliwiającej mu swobodne i zależne od jego woli zachowanie, oraz przymusu względnego (*vis compulsiva*), w którym dochodzi do oddziaływania na wolę człowieka środkami fizycznymi lub psychicznymi. Wszelkie działanie człowieka niezewnętrzzone w postaci konkretnego czynu nie jest przedmiotem zainteresowania prawa karnego. Czynem zaś jest działanie lub zaniechanie działania, do którego sprawca był obowiązany. Kodeks karny nie wskazuje definicji pojęcia „czyn”, jednak na gruncie prawa karnego wypracowano wiele teorii, według których wskazuje się, jakie zachowania się człowieka możemy w ten sposób charakteryzować.

Kazus: *Jan K.* podczas pochodu pierwszomajowego głośno wypowiadał swoje poglądy pochwalające ustrój totalitarny. Czy zachowanie *Jana K.* może zostać uznane za czyn i czy w związku z tym poniesie on odpowiedzialność karną?

Zgodnie z zasadą odpowiedzialności karnej wyłącznie za czyn prawo nie może karać za poglądy. Jednak ustawodawca uznał, że publiczne uzewnętrznienie tych poglądów może być uznane za czyn w rozumieniu prawa karnego. Uzewnętrznienie to przejawia się właśnie w elemencie publiczności działania sprawcy. Zgodnie z art. 256 § 1 KK: „Kto publicznie propaguje nazistowski, komunistyczny, faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic

narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”. Zachowanie *Jana K.* jest więc czynem z uwagi na publiczny charakter wypowiedzania swoich poglądów (pochód pierwszomajowy) i wobec powyższego podlega odpowiedzialności na podstawie art. 256 § 1 KK.

II. Zasada winy

Dawne prawo karne opierało się na zasadzie odpowiedzialności obiektywnej. Zgodnie z nią odpowiedzialności karnej podlegał ten, kto swoim zachowaniem doprowadził do powstania ujemnych, ze społecznego punktu widzenia, skutków, bez względu na to, czy wynikały one z jego winy, czy też nie. Obecnie prawo karne opiera się na zasadzie odpowiedzialności subiektywnej.

Zgodnie z obecnie obowiązującym Kodeksem karnym zasada winy została wyraźnie wprowadzona do art. 1. Przepis ten w § 3 stanowi, że nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać **winy w czasie czynu** (*nullum crimen sine culpa*). Takie ujęcie zasady winy może być dwojako interpretowane. Można zastosować wykładnię rozszerzającą, a także wykładnię zawężającą.

Stosując **wykładnię rozszerzającą**, należy dojść do wniosku, że ustawodawca nie wyklucza takich sytuacji, w których pomimo popełnienia czynu zabronionego nie będzie można przypisać sprawcy winy, i to nie z uwagi na okoliczności wyłączone odpowiedzialność, wskazane w rozdziale III KK, a ze względu na inną okoliczność, nieznaną w ustawie. Taka interpretacja wyrażonej w art. 1 § 3 KK zasady winy jest wolą ustawodawcy. W uzasadnieniu do projektu Kodeksu karnego czytamy: „Projekt stanął na stanowisku, że konieczne jest wyrażenie w Kodeksie karnym wprost uzależnienia odpowiedzialności karnej od winy (zasada winy). Przemawia za tym potrzeba wzmocnienia funkcji gwarancyjnej prawa karnego (...). Granice winy są precyzowane w przepisach rozdz. III. Nie wyklucza się jednak jeszcze innych sytuacji wyjątkowych, w których mimo popełnienia czynu zabronionego nie będzie można przypisać sprawcy winy. Projekt wprowadza więc jednoznacznie zasadę odpowiedzialności tylko za czyn zawiniony. Nie przesądza jednak akceptacji określonej teorii winy, pozostawiając to doktrynie i orzecznictwu”.

Stosując **wykładnię zawężającą**, zasadę winy wyrażoną w KK należy uznać za deklarację będącą potwierdzeniem konkretnych okoliczności wyłączających winę, wymienionych w rozdziale III KK. Taka interpretacja, reprezentowana m.in. przez prof. *L. Gardockiego*, związana jest ze stanowiskiem, że prawo karne nie powinno zawierać przepisów wprowadzających możliwość tak elastycznego interpretowania przez sąd pewnych stanów faktycznych, ponieważ interpretacja taka mogłaby być podstawą licznych nadużyć.

Pomimo że Kodeks karny nie zawiera definicji „winy”, doktryna wypracowała tzw. psychologiczne oraz normatywne teorie winy. W dużym uproszczeniu według **teorii psychologicznych** wina jest swoistym stosunkiem sprawcy do zarzucanego

mu czynu, co w zasadzie ogranicza rozumienie winy do kategorii umyślności oraz nieumyślności. **Teorie normatywne** wskazują na rozumienie winy jako możliwości postawienia zarzutu sprawcy z popełnionego przez niego czynu, że nie dał posłuchu normie prawnej. Obecnie przeważają poglądy zbliżone do teorii normatywnej, zgodnie z którą zasada winy jako podstawowy standard współczesnego prawa karnego w państwach demokratycznych zakłada, że człowiek może zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej wyłącznie wtedy, gdy można przypisać mu winę w czasie czynu, tj. postawić mu zarzut niepodporządkowania się konkretnej normie prawnej.

W doktrynie wskazuje się na dwa ujęcia zasady winy – legitymizujące oraz limitujące. Funkcja legitymizująca winy oznacza, że wina stanowi warunek konieczny odpowiedzialności karnej i jest oparta na zasadzie autonomii jednostki mającej możliwość wyboru dotyczącego zachowania się. Funkcja limitująca winy oznacza współmierność kary do stopnia winy.

III. Zasada odpowiedzialności indywidualnej i osobistej

Zasada odpowiedzialności indywidualnej określona jest w art. 1 KK, art. 21 KK, art. 55 KK oraz w przepisach części szczególnej. Artykuł 1 KK określa, że odpowiedzialności karnej **podlega ten tylko, kto** popełnia czyn zabroniony. Przepisy części szczególnej potwierdzają tę zasadę, określając przy każdym przestępstwie, że jest to własny czyn sprawcy, np. art. 280 KK: „**Kto** kradnie..., **podlega karze**...”. Zasada **odpowiedzialności indywidualnej** wyrażona jest również w art. 21 KK, który stanowi, że okoliczności osobiste, wyłączające lub łagodzące albo zaostrzające odpowiedzialność karną, uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą (zob. rozdział IV), oraz w art. 55 KK **jako indywidualizacja kary**. Przepis ten stanowi, że okoliczności wpływające na wymiar kary uwzględnia się tylko co do osoby, której dotyczą, np. jeżeli dwie osoby: recydywista i młodociany, popełnią razem przestępstwo kradzieży, sąd, wymierzając karę, weźmie pod uwagę fakt ponownego popełnienia przestępstwa tylko w odniesieniu do recydywisty, natomiast okoliczność wieku – tylko wobec młodocianego, co w konsekwencji oznaczać będzie surowszą karę dla recydywisty, przy założeniu, że pozostałe okoliczności sprawy są takie same wobec obu sprawców.

Przeciwieństwem odpowiedzialności indywidualnej jest odpowiedzialność określana jako zbiorowa, grupowa, inaczej: **odpowiedzialność podmiotów zbiorowych**.

W ciągu całego XIX w. idea odpowiedzialności karnej grupowej była odrzucona, zgodnie z przyjętą w kodyfikacjach napoleońskich zasadą: *societas delinquere non potest*. Podstawowe argumenty przytaczane przeciwko odpowiedzialności karnej osób prawnych to takie, że osoba prawna jest fikcją, nie ma zdolności do popełniania czynu, osobie prawnej nie można przypisać winy oraz ze względu na

występującą niezgodność między karą i grupą, ponieważ pojęcie kary może korespondować tylko z pojęciem jednostki.

Następującemu od końca XIX w., a następnie w XX w. rozwojowi przedsiębiorczości oraz rozwojowi prawa karnego, który zmierzał do dyscyplinowania różnych dziedzin działalności społecznej i ekonomicznej, towarzyszyło stopniowe wprowadzanie możliwości stosowania sankcji karnych wobec przedsiębiorstw. Te bowiem instytucje były postrzegane jako „instrumenty”, poprzez które działają osoby fizyczne, represjonowanie osób fizycznych zaś często okazywało się niewystarczające (gdy instytucja np. zastępowała jednostki innymi, prowadzącymi tę samą przestępczą działalność) bądź nawet fikcyjne (gdy ukarana jednostka była niewypłacalna). W związku z tym rozważano, czy nie byłoby bardziej celowe przyjęcie instytucji odpowiedzialności karnej.

W zmienionej sytuacji przytoczone wyżej argumenty przeciwko odpowiedzialności karnej osób prawnych w dużym stopniu straciły na aktualności.

Odpowiadając na argument fikcji osoby prawnej, przytoczono dowody realności istnienia instytucji odpowiedzialności osób prawnych, chociażby w prawie cywilnym.

Argumentowi związanemu z pojęciem czynu korespondującego wyłącznie z człowiekiem przeciwstawia się argument uczestniczenia osoby prawnej w obrocie prawnym.

Konstrukcja prawnokarna winy może być zastosowana również do osób prawnych.

Argument o niezgodności pojęcia kary i pojęcia osoby prawnej traci obecnie na aktualności, ponieważ wiele środków karnoprawnych występujących w kodeksach karnych może ze swej istoty mieć zastosowanie do osób prawnych, np. kary pieniężne, konfiskata, zakaz prowadzenia działalności.

Odpowiedzialność karna osób prawnych funkcjonuje obecnie w większości krajów Europy. Instytucja ta znana jest ustawodawstwu holenderskiemu, belgijskiemu, francuskiemu, jak również całemu systemowi *common law*. Wobec powyższego, a także w związku z dostosowywaniem naszego prawa do *acquis communautaire*, 28.10.2002 r. Sejm uchwalił ustawę o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 659 ze zm.). Zgodnie z art. 48 OdpPodZbU przepisy ustawy weszły w życie 28.11.2003 r. Jednak w dniu 3.11.2004 r. Trybunał Konstytucyjny wydał orzeczenie w sprawie zgodności z Konstytucją niektórych przepisów OdpPodZbU. W orzeczeniu tym uznano za sprzeczne z Konstytucją kluczowe przepisy ustawy, decydujące o modelu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych i systemie stosowanych wobec nich kar. W ocenie Trybunału odpowiedzialność podmiotów zbiorowych przewidziana w OdpPodZbU ma charakter represyjny i jako taka korzysta z ochrony wynikającej z art. 42 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny odroczył utratę mocy niezgodnych z Konstytucją przepisów do końca czerwca 2005 r. Wobec powyższego 30.6.2005 r. Sejm uchwalił nowelizację OdpPodZbU, która nieznacznie zmieniła obowiązującą regulację.

W uzasadnieniu obowiązującej ustawy wskazano, że „przesłanką odpowiedzialności podmiotu zbiorowego pozostaje okoliczność, że sprawca działa na rzecz tego podmiotu, jak również, że działanie sprawcy przyniosło lub mogło przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść, chociażby niemajątkową”. Ustawa ta określa zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za popełnione przestępstwa lub przestępstwa skarbowe, a także zasady postępowania w przedmiocie takiej odpowiedzialności (art. 1).

Przechodząc do omówienia modelu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, należy na wstępie zaznaczyć, że ustawa nie wprowadza jednolitego modelu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Model zastosowany przez ustawodawcę jest modelem mieszanym, nieprzyjmującym bezpośrednio żadnego modelu wykształconego do tej pory w wielu krajach europejskich. Przyjęty przez ustawodawcę model należy wyinterpretować przede wszystkim z przepisów art. 3, 4 i 5 OdpPodZbU, które w całości tworzą trzy przesłanki odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych.

Ustawodawca w art. 3 (po nowelizacji) wyróżnił cztery grupy osób fizycznych, których przestępne zachowanie może skutkować odpowiedzialnością podmiotu zbiorowego. Są to osoby:

- 1) działające w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego w ramach uprawnienia lub obowiązku do jego reprezentowania, podejmowania w jego imieniu decyzji lub wykonywania kontroli wewnętrznej albo przy przekroczeniu tego uprawnienia lub niedopełnieniu tego obowiązku;
- 2) dopuszczone do działania w wyniku przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków przez osobę, o której mowa w pkt 1;
- 3) działające w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego, za zgodą lub wiedzą osoby, o której mowa w pkt 1;
- 4) będące przedsiębiorcą, który bezpośrednio współdziała z podmiotem zbiorowym w realizacji celu prawnie dopuszczalnego.

W każdym z powyżej przedstawionych przypadków dodatkową przesłanką konieczną do wystąpienia jest okoliczność, że zachowanie osoby fizycznej wskazanej w art. 3 OdpPodZbU przyniosło lub mogło przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść, chociażby niemajątkową.

Zgodnie z art. 4 OdpPodZbU podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności, jeżeli fakt popełnienia czynu zabronionego wymienionego w art. 16 przez osobę, o której mowa w art. 3, został potwierdzony prawomocnym wyrokiem skazującym tę osobę, wyrokiem warunkowo umarzającym wobec niej postępowanie karne albo postępowanie w sprawie o przestępstwo skarbowe, orzeczeniem o udzielenie tej osobie zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności albo orzeczeniem sądu o umorzeniu przeciwko niej postępowania z powodu okoliczności wyłączającej ukaranie sprawcy.

Artykuł 5 OdpPodZbU ustanawia kolejną przesłankę, która w toku procesu musi być wykazana, aby sąd mógł uznać podmiot zbiorowy za odpowiedzialny

na podstawie OdpPodZbU i wymierzyć mu karę. Przesłanką tą jest wina w rozumieniu tego przepisu, która musi być udowodniona co najmniej w jednej z dwóch możliwych postaci: wina w wyborze lub wina w nadzorze. Należy podkreślić, że ustawodawca, wydając się celowo użył terminu „co najmniej” w treści art. 5 pkt 1 OdpPodZbU, stanowiąc tym samym minimalne przesłanki zawinienia podmiotu zbiorowego. Jeżeli więc w ramach działalności danego podmiotu zbiorowego celowo zostanie zatrudniona osoba mająca np. za zadanie tak prowadzić księgi finansowe przedsiębiorstwa, aby ukryć jego przestępczą działalność, wówczas oczywiście podmiot zbiorowy będzie ponosił odpowiedzialność.

Analiza form wina zawartych w art. 5 OdpPodZbU nie może zostać przeprowadzona bez odwołania się do art. 3 OdpPodZbU, ponieważ każda forma wina dotyczy innych grup osób fizycznych z art. 3 OdpPodZbU. Zgodnie z regulacją przepisu art. 5 OdpPodZbU kwestia wina w wyborze lub wina w nadzorze może być rozpatrywana tylko w kontekście osoby fizycznej, o której mowa w art. 3 pkt 2 lub 3. W art. 5 pkt 2 OdpPodZbU wskazano natomiast, że podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności, jeżeli do popełnienia czynu zabronionego doszło w następstwie organizacji działalności podmiotu zbiorowego, która nie zapewniała uniknięcia popełnienia czynu zabronionego przez osobę, o której mowa w art. 3 pkt 1 lub 3a, podczas gdy mogło je zapewnić zachowanie należytej staranności, wymaganej w danych okolicznościach, przez organ lub przedstawiciela podmiotu zbiorowego. Dotyczy to osoby fizycznej działającej w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego w ramach uprawnienia lub obowiązku do jego reprezentowania, podejmowania w jego imieniu decyzji lub wykonywania kontroli wewnętrznej albo przy przekroczeniu tego uprawnienia lub niedopełnieniu tego obowiązku, jak również będącej przedsiębiorcą, który bezpośrednio współdziała z podmiotem zbiorowym w realizacji celu prawnie dopuszczalnego.

Obecnie trwają prace nad nową wersją ustawy o odpowiedzialności karnej podmiotów zbiorowych, podjęte w celu zapewnienia większej skuteczności rozwiązań prawnych określających zasady tej odpowiedzialności. Jak wynika z uzasadnienia do projektu: „Jej celem jest zwiększenie efektywności tego instrumentu, zwłaszcza w odniesieniu do zwalczania poważnej przestępczości gospodarczej i skarbowej. Praktyka wskazuje bowiem na jego znikomą skuteczność (...). Efektywność regulacji odnoszących się do odpowiedzialności osób prawnych (podmiotów zbiorowych) ma również istotne znaczenie z uwagi na zobowiązania międzynarodowe wynikające z wiążących Polskę instrumentów prawnych Unii Europejskiej, Rady Europy i Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Instrumenty te, niezależnie od szczegółowego merytorycznego zakresu każdego z nich, przewidują obowiązek wprowadzenia sprawnie funkcjonującego systemu odpowiedzialności osób prawnych i zapewnienia, by osoby prawne podlegały skutecznym i odstrasającym sankcjom, proporcjonalnym do wagi popełnionych przestępstw”.

Kazus: Prezeska zarządu spółki X (spółka z o.o.) *Janina K.* udała się do banku w celu zaciągnięcia kredytu. Ponieważ sytuacja firmy była coraz trudniejsza (tzn. rosła liczba wierzycieli spółki oraz brak było możliwości zaspokojenia większości z nich), pani *Janina K.* przedłożyła w banku dokumenty potwierdzające dobrą sytuację finansową spółki. Przedłożone w banku dokumenty były odzwierciedleniem sytuacji spółki, ale sprzed roku. Prezeska zarządu w momencie zaciągania kredytu wiedziała, że go nie spłaci. Pozostałym członkom zarządu powiedziała, żeby się nie martwili, że ona ma znajomości w różnych bankach i na pewno dostanie kredyt pomimo złej sytuacji finansowej spółki. Otrzymały z banku kredyt *Janina K.* przeznaczyła na realizację kontraktu dotyczącego produkcji i sprzedaży rewelacyjnego leku na katar. Niestety w trakcie jego realizacji, po 10 miesiącach, *Janina K.* została oskarżona o przestępstwo z art. 297 § 1 KK ze względu na niespłacenie żadnej raty kredytu. Analizując powyższy stan faktyczny na podstawie KK i OdpPodZbU, przedstaw, jak może się kształtować odpowiedzialność karna *Janiny K.* i spółki X.

Na podstawie powyższego stanu faktycznego można stwierdzić, że *Janina K.* może podlegać odpowiedzialności karnej za przestępstwo z art. 297 § 1 KK, należy także rozważyć kwestie dotyczące możliwości zastosowania kumulatywnego zbiegu przepisów w kontekście wypełnienia przez *Janinę K.* ustawowych znamion przestępstwa z art. 286 § 1 KK. Oczywiście uznanie, czy *Janina K.* popełniła to przestępstwo, zależeć będzie od oceny, czy swoim zachowaniem wyczerpała wszystkie ustawowe znamiona zawarte w tym przepisie, tzn. czy działając w celu uzyskania dla siebie lub kogo innego kredytu, przedstawiła nierzetelny dokument albo nierzetelne pisemne oświadczenie dotyczące okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania tego kredytu. Niewątpliwie *Janina K.* przedłożyła w banku nierzetelne dokumenty potwierdzające, że firma jest w dobrej kondycji finansowej, chociaż w danej chwili tak nie było, i niewątpliwie zrobiła to w celu uzyskania kredytu. Tym samym można uznać, że może ona odpowiadać za przestępstwo oszustwa kapitałowego.

Kolejnym problemem na tle powyższego stanu faktycznego jest kwestia, czy spółka X może ponieść odpowiedzialność na podstawie OdpPodZbU. Analizując tę kwestię, należy się zastanowić, czy w podanym kazusie zostały spełnione wszystkie przesłanki zawarte w OdpPodZbU. Zgodnie z ustawą podmiot zbiorowy (a więc na podstawie art. 2 OdpPodZbU spółka z o.o. jako osoba prawna) może podlegać odpowiedzialności, jeżeli, po pierwsze, osoba wymieniona w art. 3 OdpPodZbU popełni czyn zabroniony wymieniony w katalogu w art. 16 OdpPodZbU, po drugie, czyn ten zostanie stwierdzony prawomocnym orzeczeniem sądu wskazanym w art. 4 OdpPodZbU, po trzecie, czyn ten przyniesie korzyść temu podmiotowi zbiorowemu (korzyść w rozumieniu art. 3 OdpPodZbU), i po czwarte, podmiot zbiorowy musi zawinąć w rozumieniu art. 5 OdpPodZbU. Analizując powyższe cztery przesłanki w kontekście stanu faktycznego, należy stwierdzić po pierwsze, że *Janina K.* jako prezeska zarządu jest osobą wymienioną w art. 3 ust. 1 OdpPodZbU. Po drugie, popełniła przestępstwo wymienione w art. 16 OdpPodZbU. Oczywiście przesłanka druga będzie spełniona w momencie wydania prawomocnego orzeczenia sądu. Po trzecie, czyn *Janiny K.* przyniósł korzyść firmie w postaci uzyskanego kredytu. I po czwarte, należy się zastanowić nad spełnieniem przesłanki zawinienia z art. 5 OdpPodZbU. Trzeba jednak wskazać, że w związku z nowelizacją ustawy i zmianą przepisu art. 5 brak jest możliwości pociągnięcia podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności karnej za czyny osób wymienionych w art. 3 ust. 1. Warto jedynie rozważyć, czy stan faktyczny można ewentualnie zakwalifikować na podstawie art. 3 ust. 2 OdpPodZbU.

Odpowiedzialność karna ma również **charakter osobisty**. Oznacza to, że nikt nie może się zobowiązać do poniesienia odpowiedzialności karnej za inną osobę. Takie zachowanie jest przestępstwem określonym w art. 239 § 1 KK, który stanowi m.in., że za odbywanie kary za skazanego grozi kara od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności. Wyjątek od zasady odpowiedzialności osobistej uregulowany jest w Kodeksie karnym skarbowym, który przewiduje instytucję odpowiedzialności posiłkowej.

IV. Zasada humanitaryzmu

Zasada humanitaryzmu została wyrażona w Kodeksie karnym w art. 3. Zgodnie z tym przepisem kary oraz inne środki przewidziane w Kodeksie stosuje się **z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu**, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka. Oznacza to, że każdy człowiek niezależnie od sytuacji powinien być traktowany z szacunkiem i poszanowaniem jego przyrodzonej i niezbywalnej godności. Zasada ta zakłada minimalizację dolegliwości, przede wszystkim w zakresie kar oraz innych środków stosowanych na podstawie Kodeksu karnego. Ustawodawca wprowadził ten przepis, zaznaczając w uzasadnieniu do projektu, że norma ta nie ma znaczenia deklaratoryjnego, lecz powinna stanowić zasadniczą dyrektywę wymiaru kary i stosowania innych środków będących prawnokarną reakcją na popełnienie czynu zabronionego. Dlatego też niezwykle istotne znaczenie zasada ta nabiera w kontekście systemu wykonywania kary. Zasada humanitaryzmu powtórzona więc została w art. 4 KKW, zgodnie z którym kary, środki karne, środki kompensacyjne, przepadek, środki zabezpieczające i środki zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zakazuje się ponadto stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania skazanego.

Zasada humanitaryzmu wynika również z art. 40 Konstytucji RP, który stanowi, że nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu oraz że zakazuje się stosowania kar cielesnych. Jest ona dodatkowo wspierana przez art. 30 Konstytucji RP, który statuuje zasadę ochrony godności człowieka i zgodnie z którym przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela; jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona są obowiązkiem władz publicznych. Zasada poszanowania godności ludzkiej ma szczególne znaczenie w prawie i orzecznictwie międzynarodowym. Do konieczności poszanowania godności każdego człowieka odnosi się wiele aktów prawa międzynarodowego, w tym m.in. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10.12.1948 r. Ponadto zasada humanitaryzmu wynika z podpisanych przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.) oraz z Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167). W odniesieniu do zakazu niehumanitarnego traktowania oraz poddawania torturom duże znaczenie przypisuje się również Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu z 26.11.1987 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238 ze zm.). Na jej mocy powołano Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, którego przedstawiciele badają miejsca, w których przebywają osoby pozbawione wolności, np. zakłady karne, areszty śledcze, młodzieżowe ośrodki wychowawcze. Komitet ma za zadanie badać, a w razie potrzeby wzmocnić ochronę osób pozbawionych wolności przed torturami bądź niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

V. Zasada *nullum crimen nulla poena sine lege poenali anteriori certa*

Zasada *nullum crimen sine lege* jest jedną z podstawowych zasad prawa karnego określającą podstawowe wskazówki, jakie ma spełniać ustawa karna oraz jakich ma przestrzegać organ stosujący prawo karne. Zasada ta została wyrażona w art. 42 Konstytucji RP oraz w art. 1 KK, które stanowią, że odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Z reguły tej wynika kilka podstawowych zasad.

A. Zasada *nullum crimen sine lege scripta* skierowana jest do ustawodawcy i mówi o tym, aby w procesie tworzenia prawa zasady odpowiedzialności karnej oraz poszczególne przestępstwa zostały wyraźnie określone i zapisane w akcie, jakim jest ustawa. W kwestii tej wypowiedział się m.in. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 8.1.2008 r. (P 35/06, OTK-A 2008, Nr 1, poz. 1), zgodnie z którym: „(...) zgodnie z art. 42 ust. 1 Konstytucji odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia (...). Po pierwsze, w myśl tego przepisu, czyn zabroniony i rodzaj oraz wysokość kar i zasady ich wymierzania muszą zostać określone bezpośrednio w ustawie, przy czym Konstytucja nie wyklucza doprecyzowania niektórych elementów przez akty podustawowe (zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego)”. Źródłem prawa karnego może więc być tylko ustawa karna. Może się jednak zdarzyć, że ustawa karna w niektórych przepisach odsyła do aktów niższej rangi, np. rozporządzeń lub zarządzeń – wtedy mamy do czynienia z przepisem blankietowym.

B. Zasada *nullum crimen sine lege certa*, oznaczająca postulat określoności przestępstwa, adresowana jest do ustawodawcy, który powinien formułować przepisy karne w sposób zrozumiały i jasny dla każdego obywatela. Określoność przestępstwa wpływa na sprawne funkcjonowanie organów sądowniczych, np. sądu, który przypisuje sprawcy – analizując dokładnie jego czyn i cały stan faktyczny – określone przestępstwo. Postulat *nullum crimen sine lege certa* nakazuje ustawodawcy takie formułowanie zakazów, aby były one przejrzyste i nie budziły wątpliwości w procesie przypisywania przestępstw sprawcom. Ustawa karna zawiera jednak takie przepisy – nieokreślające precyzyjnie elementów przestępstwa – poprzez wprowadzanie znamion ocennych, np. kto znieważa – art. 216 KK, kto rozpija – art. 208 KK, kto złośliwie przeszkadza – art. 195 KK. Zasada określoności prawa karnego stanowi istotną funkcję gwarancyjną w kontekście uniemożliwienia stosowania nadużyć ze strony państwa i jego organów.

C. Zasada *nullum crimen sine lege stricta*, czyli **zakaz analogii**, skierowana jest do organów stosujących prawo. Zasada ta zabrania pociągania do odpowiedzialności za czyn, który nie został bezpośrednio zabroniony przez ustawę obowiązującą

w czasie jego popełnienia, a który wykazuje podobieństwo do czynu wyraźnie zabronionego przez prawo. Prawo zna dwa rodzaje analogii:

- 1) *analogia legis*;
- 2) *analogia iuris*.

Analogia legis to ustalenie konsekwencji prawnych faktu nieuregulowanego przez prawo obowiązujące na podstawie norm określających konsekwencje prawne faktów podobnych.

Analogia iuris natomiast to ustalenie konsekwencji prawnych faktu nieuregulowanego przez prawo obowiązujące na podstawie ogólnych zasad, które mają stanowić podstawy systemu norm prawa obowiązującego lub jego części.

Prawo karne przewiduje **zakaz stosowania analogii na niekorzyść oskarżonego**, co oznacza, że dopuszczalna jest analogia na korzyść oskarżonego i niezminiająca jego sytuacji. Zakaz analogii na niekorzyść oskarżonego jest potwierdzeniem funkcji gwarancyjnej prawa karnego.

D. Zasada nulla poena sine lege, czyli zasada oznaczoneści kary, skierowana jest do ustawodawcy. Prawo karne zna trzy możliwości oznaczenia sankcji karnych:

- 1) **sankcje bezwzględnie oznaczone** to takie, które przewidują tylko jedną karę za dane przestępstwo, np.: kto zabija, podlega karze 10 lat pozbawienia wolności;
- 2) **sankcje względnie oznaczone** to takie, które przewidują rozpiętość kary i umożliwiają sądowi w każdej sytuacji dostosowanie do całego stanu faktycznego najodpowiedniejszej granicy kary, np.: kto kradnie z włamaniem, podlega karze pozbawienia wolności od roku do 10 lat;
- 3) **sankcje nieoznaczone** to takie, przy których ustawodawca w ogóle nie określa rodzaju kary, np.: kto zabija, podlega karze.

Polskie prawo karne przewiduje wyłącznie sankcje względnie oznaczone, umożliwiające sądowi, po uwzględnieniu wszystkich elementów przestępstwa oraz okoliczności dotyczących sprawcy, orzeczenie sprawiedliwej kary w granicach przewidzianych w przepisach.

E. Zasada lex retro non agit, czyli **nieretroaktywność ustawy karnej**, skierowana jest do organów stosujących prawo. Oznacza, że nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej za czyny, które nie były zabronione w momencie ich popełnienia. Zasada ta została potwierdzona w art. 42 Konstytucji RP, zgodnie z którym odpowiedzialności karnej podlega tylko ten, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Oznacza to, że ustawa karna nie może działać wstecz i odnosić się do czynów popełnionych przed jej wejściem w życie. Przykładem naruszenia zasady *lex retro non agit* może być dekret z 12.12.1981 r. o stanie wojennym (Dz.U. Nr 29, poz. 154 ze zm.). Artykuł 61 tego dekretu stanowił, że: „dekret wchodzi w życie z dniem ogłoszenia z mocą od dnia uchwalenia”. Niewątpliwie wynikające z takiego zapisu wsteczne obowiązywanie ustawy było naruszeniem jednej z podstawowych zasad prawa karnego.

§ 2. Zasady obowiązywania ustawy karnej

I. Obowiązywanie ustawy karnej pod względem czasu

Zgodnie z art. 6 § 1 KK **czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie**, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, np. jeżeli sprawca w celu dokonania przestępstwa zabójstwa uderzył ofiarę kilkakrotnie nożem w brzuch, natomiast zgon nastąpił kilka dni później, czasem popełnienia czynu zabronionego był moment, w którym sprawca działał, czyli uderzał ofiarę nożem.

Istotne postanowienie w kontekście poruszanej problematyki stanowi art. 101 § 3 KK, który dotyczy obliczania terminu przedawnienia. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli dokonanie przestępstwa zależy od nastąpienia określonego w ustawie skutku, bieg przedawnienia rozpoczyna się od czasu, gdy skutek nastąpił. W podanym wyżej przykładzie bieg przedawnienia nie będzie więc liczony od momentu działania sprawcy, a od momentu wystąpienia skutku, tzn. od śmierci ofiary, choć czasem popełnienia czynu zabronionego będzie i w tym wypadku czas, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany. Regulacja ta nie stanowi jednak wyjątku od zasady określania czasu popełnienia czynu zabronionego, lecz odnosi się wyłącznie do **obliczania terminu przedawnienia**, w przypadku przestępstw materialnych. Czasem popełnienia czynu zabronionego pozostaje wciąż czas, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany.

Podstawowa zasada związana ze stosowaniem wobec sprawcy czynu zabronionego odpowiedniej ustawy wynika z art. 1 KK. Stanowi ona, że odpowiedzialności karnej podlega ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez **ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia**. Jeżeli więc sprawca popełni czyn, który uznany zostanie za przestępstwo dopiero 2 miesiące później, nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej, ponieważ w dniu, w którym czyn ten popełnił, nie był on karalny; sprawca nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej z uwagi na zasadę *lex retro non agit*.

Kodeks karny w art. 4 rozwiązuje problem stosowania ustawy karnej w sytuacji, gdy mamy do wyboru co najmniej dwie ustawy: ustawę z **czasu popełnienia** czynu zabronionego i ustawę z **czasu orzekania**. Są to reguły zaliczane do tzw. prawa karnego intertemporalnego, które regulują sytuacje kolizyjne w związku z tym, jakie prawo należy stosować w przypadku **zmiany ustawy po popełnieniu przestępstwa, a przed orzekaniem**.

Zgodnie z art. 4 § 1 KK, jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się **ustawę nową**, jednak należy stosować **ustawę obowiązującą poprzednio**, jeżeli jest **względniejsza dla sprawcy**. Z przepisu tego wynika, że w razie wątpliwości, którą ustawę należy zastosować, stosujemy ustawę nową. Taka jest generalna zasada w sytuacji, gdy mamy do wyboru co najmniej dwie ustawy. Jednak ustawodawca przewiduje również możliwość

zastosowania ustawy obowiązującej poprzednio, jeżeli jest ona względniejsza dla sprawcy. Ustawa obowiązująca poprzednio to każda ustawa, która obowiązywała od momentu popełnienia czynu zabronionego do momentu orzekania; nawet jeżeli w tym czasie ustawodawca kilkakrotnie zmieniał ustawę karną, sąd ma obowiązek przeanalizować wszystkie ustawy obowiązujące w tym czasie. Interpretacja pojęcia „ustawy względniejszej” związana jest z kilkoma elementami. Aby ocenić, że dana ustawa jest względniejsza dla sprawcy, sąd bierze pod uwagę łącznie cztery elementy:

- 1) całość wszystkich przepisów;
- 2) całość przepisów karnych;
- 3) konkretny przepis określający cały stan faktyczny oraz czyn sprawcy;
- 4) sankcję za popełnione przestępstwo.

Dopiero całościowa ocena powyższych przesłanek prowadzi do stwierdzenia, która ustawa jest względniejsza, a więc którą należy zastosować. Ponadto nie jest dopuszczalne stosowanie częściowo przepisów pochodzących z jednej, częściowo z drugiej ustawy.

Kazus: *Jan K.*, prowadzący samochód 20.1.1997 r. w stanie nietrzeźwości, dopuścił się wypadku drogowego, powodując poważną szkodę w mieniu pokrzywdzonego. Sprawa trafiła do sądu w maju 1999 r. Za co *Jan K.* poniesie odpowiedzialność i na podstawie której ustawy przy założeniu, że sąd w tej sprawie wyrokował 7.7.2002 r.?

Rozwiązując ten kazus, należy się najpierw zastanowić, czy spełnione są warunki określone w art. 1 § 1 KK, tzn. czy w chwili popełnienia przestępstwa czyn ten był karalny. Dnia 20.1.1997 r. obowiązywał Kodeks karny z 1969 r., który w art. 145 penalizował czyn *Jana K.* Zgodnie więc z ustawą obowiązującą w czasie popełnienia czynu zabronionego *Jan K.* odpowiadałby na podstawie art. 145 § 1 i 3 KK. Jednak w podanym kazusie mamy zmianę ustawy po popełnieniu przestępstwa, i to zmianę dwukrotną: pierwsza to nowy Kodeks karny z 1997 r., a druga to dodanie art. 178a ustawą z 14.4.2000 r. (Dz.U. Nr 48, poz. 548). Wobec powyższego zastosowanie ma art. 4 § 1 KK. Czy w związku z tym sąd powinien zastosować ustawę nową, czy może ustawę poprzednią? W podanym kazusie sąd powinien zastosować ustawę poprzednią, ponieważ jest ona względniejsza dla sprawcy. Zgodnie bowiem z art. 177 KK, obowiązującym od 1.9.1998 r. do 1.11.1998 r., czyn *Jana K.* nie podlegał odpowiedzialności karnej, a stanowił wyłącznie wykroczenie. Ponieważ ustawa poprzednia to każda ustawa obowiązująca od momentu popełnienia przestępstwa do momentu orzekania, wobec *Jana K.* należy zastosować art. 177 KK w brzmieniu obowiązującym od 1.9.1998 r. do 1.11.1998 r., co powoduje konieczność umorzenia postępowania z uwagi na fakt, że czyn sprawcy nie zawiera ustawowych znamion przestępstwa.

Problemem przy zmianie przepisów jest sytuacja osób skazanych wyrokiem sądowym za określone przestępstwo, które przestało być już czynem karalnym bądź jest zagrożone łagodniejszą karą. Prawo karne stoi na straży podstawowej **zasady stabilności wyroków**. Oznacza ona, że prawomocne wyroki sądowe nie mogą podlegać zmianie za każdym razem, kiedy w trakcie wykonywania kary zmienia się ustawa. Od zasady stabilności wyroków ustawodawca wprowadził jednak trzy wyjątki, wskazane w art. 4 § 2–4 KK.

Pierwszy wyjątek określony jest w art. 4 § 2 KK. Przepis ten stanowi, że jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem zagrożony jest karą, której górna granica jest niższa od kary orzeczonej, wymierzona karę obniża się do górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za taki czyn w nowej ustawie, np. jeżeli sprawca został skazany za przestępstwo określone w art. 158 § 3 KK z 1969 r. na karę 20 lat pozbawienia wolności, 1.9.1998 r. sąd powinien – zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 4 § 2 KK z 1997 r. – obniżyć mu karę do 15 lat pozbawienia wolności (art. 158 § 3 KK z 1997 r.).

Drugi wyjątek określony jest w art. 4 § 3 KK. Przepis ten stanowi, że jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zagrożony karą pozbawienia wolności, wymierzona karę pozbawienia wolności podlegającą wykonaniu zamienia się na grzywnę albo karę ograniczenia wolności, przyjmując, że 1 miesiąc pozbawienia wolności równa się 60 stawkom dziennym grzywny albo 2 miesiącom ograniczenia wolności, np. jeżeli sprawca został skazany za przestępstwo z art. 181 § 1 KK z 1969 r. na karę 1 roku pozbawienia wolności, przy czym odbył już 10 miesięcy kary, sąd 1.9.1998 r. powinien zamienić skazanemu pozostałe 2 miesiące na karę ograniczenia wolności albo na grzywnę, zgodnie z art. 216 § 1 w zw. z art. 4 § 3 KK.

Trzeci wyjątek określony jest w art. 4 § 4 KK i polega na zniesieniu karalności czynu. Przepis ten stanowi, że jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary, skazanie ulega zatarciu z mocy prawa, np. jeżeli sprawca został skazany za przestępstwo spowodowania wypadku drogowego pod wpływem alkoholu, skutkiem którego była poważna szkoda w mieniu, oraz zbiegł z miejsca wypadku, określone w art. 145 § 1, 3 i 4 KK z 1969 r., na karę 3 lat pozbawienia wolności, 1.9.1998 r. musi zostać wypuszczony z zakładu karnego, a skazanie ulega zatarciu z mocy prawa, ponieważ obowiązująca ustawa nie przewidywała już takiego przestępstwa. Jednak ustawą z 14.4.2000 r. Kodeks karny został zmieniony poprzez dodanie w części szczególnej art. 178a (Dz.U. Nr 48, poz. 548). Przepis ten w § 1 przewiduje karalność czynu polegającego na prowadzeniu pojazdu mechanicznego w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, będąc w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego. Zgodnie więc z obecnie obowiązującą ustawą karną samo prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości jest przestępstwem.

W sytuacji tzw. pełnej depenalizacji skazanie ulega zatarciu z mocy prawa, tzn. skazanie uważa się za niebyłe, a karty karne usuwa się z rejestru skazanych. Oznacza to, że przerywa się wykonywanie kar, środków karnych itp., które zostały nałożone na sprawcę, natomiast jeśli nie były one jeszcze wykonywane, nie wszczęta się postępowania, a wszczęte umarza.

II. Obowiązywanie ustawy karnej pod względem miejsca i osób

Zgodnie z art. 6 § 2 KK **czyn zabroniony uważa się za popełniony w miejscu**, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdzie skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub miał nastąpić. Miejsce popełnienia czynu zabronionego wpływa m.in. na określenie, czy stosujemy w danym przypadku polską ustawę karną, oraz na określenie sądu, przed którym sprawca będzie odpowiadał. Oznacza to, że polskie prawo karne przyjęło tzw. teorię wielomiejscowości, zwaną też teorią wszędobylstwa, która oznacza, iż miejsc popełnienia przestępstwa może być kilka.

Ustawa karna polska ma zastosowanie – zgodnie z art. 5 KK – do sprawcy, który popełnił czyn zabroniony na terytorium RP, a także na polskim statku wodnym lub powietrznym, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej. Przepis art. 5 KK określa więc podstawową zasadę stosowania ustawy karnej polskiej, określaną jako **zasada terytorialności**. Terytorium Rzeczypospolitej Polskiej określa się natomiast na podstawie ustawy z 12.10.1990 r. o ochronie granicy państwowej (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 295 ze zm.), a także ustawy z 21.3.1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej administracji morskiej (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 960). Zgodnie z tymi ustawami terytorium RP obejmuje obszar powierzchni ziemi wyznaczony granicami państwowymi, pas wód terytorialnych o szerokości 12 mil morskich, słupek powietrza nad tym terenem do granicy przestrzeni kosmicznej oraz obszar wnętrza ziemi do jej środka.

Ustawa karna przewiduje jednak również takie sytuacje, w których zastosowanie mają inne zasady z uwagi na popełnienie przestępstwa za granicą zarówno przez obywatela polskiego, jak i przez cudzoziemców, co do których stosujemy ustawę karną polską. Są to sytuacje, w których dochodzi do rozszerzenia poza granice wyznaczone zasadą terytorialności zakresu stosowania polskiej ustawy karnej. Unormowania te zaliczane są do tzw. przepisów prawa karnego międzynarodowego.

Rozdział XIII Kodeksu karnego określa kilka podstawowych zasad odpowiedzialności za przestępstwa popełnione za granicą:

- 1) zasadę narodowości podmiotowej;
- 2) zasadę odpowiedzialności zastępczej;
- 3) zasadę narodowości przedmiotowej;
- 4) zasadę represji wszechświatowej.

Ad 1) Zasada narodowości podmiotowej (zasada personalna) określona jest w art. 109 KK. Zgodnie z nią ustawę karną polską stosuje się do:

- a) obywatela polskiego,
- b) który popełnił przestępstwo za granicą,
- c) przy zaistnieniu warunku podwójnej przestępczości czynu.

Obowiązywanie w polskim prawie karnym zasady dotyczącej stosowania ustawy karnej polskiej do obywatela polskiego, który popełnił przestępstwo za grani-

